

**SUD QARORLARINING IJROSI SAMARADORLIK
VA XALQARO TAJRIBALAR**

Azirbaev Salamat Kuanishbaevich

*Qoraqalpoq davlat universiteti yurisprudensiya t'lim
y'onalishi yuridika fakulteti 3-kurs talabasi.*

Tel raqami: +998 90 700-68-62

Email: azerbaevsalamat947@gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqolada sud qarorlarining ijrosi va davlatning bu boradagi majburiyatlari tahlil qilinadi. Fuqarolik-huquqiy kafolatlarning mohiyati, sud qarorlarining bajarilishini ta'minlashdagi muammolar va ularning yechimlari keng yoritiladi. Shuningdek, xorijiy tajriba va O'zbekiston qonunchiligidagi o'ziga xos jihatlar tahlil qilinib, amaliy takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: sud qarori, ijro jarayoni, fuqarolik-huquqiy kafolatlar, davlat majburiyati, huquqiy kafolatlar, xalqaro tajriba.

Kirish

Sud qarorlarining o'z vaqtida va to'liq bajarilishi har qanday huquqiy davlatda adolatli sudlov tizimining muhim sharti hisoblanadi. Sud qarorlarini ijro etishning samarali mexanizmlari mavjud bo'lmasa, fuqarolarning qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilish qiyinlashadi. Shu sababli, sud qarorlarining ijrosi masalasi fuqarolik huquqining dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek:

"Huquqiy davlatni barpo etishning asosiy sharti – sud qarorlarining so'zsiz ijro etilishidir. Agar sud qarorlari ijrosi ta'minlanmasa, fuqarolarning adolatga bo'lgan ishonchi susayadi."

Hozirgi vaqtda sud qarorlarining ijrosi jarayonida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularning yechimi fuqarolik-huquqiy kafolatlarni takomillashtirish bilan bog'liqdir. Xususan, ijro organlarining yetarlicha samarali ishlamasligi, mol-mulkni aniqlashdagi qiyinchiliklar va qarzdorlarning javobgarlikdan qochishi kabi muammolar ko'p uchraydi.

Mazkur maqolada sud qarorlarining ijrosi jarayonida yuzaga keladigan muammolar, davlatning majburiyatlari hamda fuqarolik-huquqiy kafolatlarning mohiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribaga tayanib, O'zbekiston qonunchiligida ushbu sohani takomillashtirishga oid takliflar beriladi.

Sud qarorlarining ijrosi: nazariy va amaliy masalalar

Sud qarorlarining ijrosi fuqarolik protsessining yakuniy va eng muhim bosqichi hisoblanadi. Sud tomonidan qabul qilingan qaror faqat uni ijro etish orqali o'zining

huquqiy kuchini namoyon qiladi. Agar sud qarori bajarilmasa yoki ijro jarayoni cho‘zilib ketsa, bu fuqarolarning adolatga bo‘lgan ishonchini susaytirishi mumkin. Shu sababli, mazkur jarayonni samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sud qarorlarini ijro etishning huquqiy asoslari. O‘zbekiston Respublikasida sud qarorlarining ijrosi O‘zbekiston Respublikasi “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to‘g‘risida”gi Qonuniga (2001-yil 29-avgust) muvofiq amalga oshiriladi. Mazkur qonun sud qarorlarini majburiy ijro etish jarayonining asosiy tamoyillarini belgilab beradi.

Qonunning 3-moddasida sud hujjatlari va boshqa organlarning hujjatlarini ijro etishda quyidagi prinsiplar belgilangan:

- ❖ Qonuniylik — ijro jarayoni qonunlarga muvofiq amalga oshirilishi lozim;
- ❖ Adolatlilik — taraflarning huquqlari va manfaatlari teng himoya qilinishi shart;

O‘z vaqtida bajarish — sud qarorlari belgilangan muddatda amalga oshirilishi talab etiladi.

Bundan tashqari, sud qarorlarining ijrosi O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksi (FPK) va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bilan ham tartibga solinadi.

Ijro jarayonidagi muammolar va ularning sabablari

Sud qarorlarining ijrosida quyidagi muammolar tez-tez uchraydi:

Ijro hujjatlarining kechikib taqdim etilishi. Amaliyotda sud qarorlarini ijro organlariga kechikib taqdim etish holatlari uchrab turadi. Bu esa ijro jarayonining uzayishiga sabab bo‘ladi.

Qarzdorning mol-mulki va daromadini yashirish

Ayrim holatlarda qarzdor shaxs o‘z mol-mulkini rasmiy ravishda boshqa shaxs nomiga o‘tkazib, ijro jarayonidan qochishga harakat qiladi.

Ijrochilarning og‘ir ish yuklamasi

Majburiy ijro organlari xodimlarining ish hajmi katta bo‘lgani sababli, ba’zan sud qarorlarining o‘z vaqtida bajarilishida sustkashlik kuzatiladi.

Ijro jarayonida korrupsiya xavfi

Sud qarorlarini ijro etish jarayonida ba’zi manfaatlar to‘qnashuvi yoki poraxo‘rlik holatlari uchrab turadi.

Xorijiy elementga ega sud qarorlarining ijrosi

Xorijiy davlatlarda qabul qilingan sud qarorlarining ijrosini ta’minlashda xalqaro huquqiy mexanizmlarning yetarlicha rivojlanmagani muammo tug‘diradi.

Muammolarni bartaraf etish bo‘yicha takliflar

Yuqorida sanab o‘tilgan muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlarni taklif etish mumkin:

Sud qarorlarini avtomatlashtirilgan tizim orqali monitoring qilish. Elektron

nazorat tizimini joriy etish orqali sud qarorlarining ijro jarayoni real vaqt rejimida kuzatib borilishi lozim.

Ijro organlari xodimlarining malakasini oshirish. Majburiy ijro byurosi xodimlarini xalqaro tajriba asosida malaka oshirish kurslariga jalb qilish ijro jarayonining samaradorligini oshiradi. Qarzdorlarning mol-mulkini aniqlash tizimini takomillashtirish. Qarzdorlarning mol-mulkini aniqlash uchun bank tizimlari, kadastr va boshqa ma'lumotlar bazasi bilan yagona platforma joriy etilishi lozim.

Davlatning majburiyatlari va kafolatlar. Sud qarorlarining o'z vaqtida va to'liq bajarilishi — davlat tomonidan fuqarolarga taqdim etiladigan muhim huquqiy kafolatlardan biridir. Huquqiy davlat tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi mamlakatlarda sud qarorlarining ijrosini ta'minlashda davlatning majburiyatlari muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasida davlat organlari sud qarorlarining ijrosini ta'minlash bo'yicha quyidagi asosiy majburiyatlarga ega:

Sud qarorlarining bajarilishini nazorat qilish

Davlat tomonidan sud qarorlarining o'z vaqtida va to'liq ijro etilishini ta'minlash uchun maxsus organ — Majburiy ijro byurosi faoliyat yuritadi. Ushbu organ ijro hujjatlarining qabul qilinishi, ijro jarayonini tashkil etish va nazorat qilish vazifasini bajaradi.

Qonunchilikni takomillashtirish

Sud qarorlarining ijrosi samaradorligini oshirish uchun qonunchilik bazasini muntazam ravishda takomillashtirib borish muhimdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev bu borada quyidagicha ta'kidlagan:

"Yangi qonun va me'yoriy hujjatlar xalq manfaatlarini ko'zlab qabul qilinishi, ularning ijrosi esa amalda ta'minlanishi lozim."

Shu boisdan, so'nggi yillarda sud qarorlarini ijro etish tizimini yanada rivojlantirish maqsadida qator qonunchilik hujjatlari qabul qilindi. Jumladan, "Majburiy ijro to'g'risida"gi qonun ijro jarayonini takomillashtirishga xizmat qilmoqda.

Fuqarolik-huquqiy kafolatlar

Davlat tomonidan fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish uchun bir qator huquqiy kafolatlar mavjud. Xususan:

Qarzdor shaxsning mol-mulkini aniqlash va unga taqiq qo'yish mexanizmlari;

Sud qarorlarini bajarmagan shaxslarga nisbatan ma'muriy va jinoiy javobgarlik choralari;

Sud qarorlarini ijro etish jarayonida zarar ko'rgan shaxslarga yetkazilgan moddiy zararining davlat tomonidan qoplanishi.

Amaliyotdagi muammolar. Sud qarorlarining ijrosi jarayonida davlat tomonidan taqdim etiladigan kafolatlarida quyidagi muammolar mavjud:

- Majburiy ijro organlari faoliyatining kechikishi;
- Ayrim hududlarda ijro jarayoni uchun yetarli kadrlar va moddiy-texnik bazaning yetishmasligi;

Sud qarorlarining to'liq ijro etilishini ta'minlaydigan qonuniy mexanizmlarning ba'zi holatlarda samarasizligi.

Muammolarni bartaraf etish uchun takliflar.Mazkur muammolarni hal qilish uchun quyidagi yechimlarni taklif etish mumkin:

Sud qarorlarining ijrosini avtomatlashtirilgan tizim orqali nazorat qilish;

Majburiy ijro byurosi xodimlari uchun huquqiy trening va malaka oshirish dasturlarini joriy etish;

Sud qarorlarini bajarmagan shaxslarga nisbatan iqtisodiy sanksiyalarni kuchaytirish orqali javobgarlikni oshirish.

Xulosa qilib aytish mumkinki, sud qarorlarining ijrosini ta'minlash davlatning muhim burchlaridan biri bo'lib, fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur sohada mavjud muammolarni bartaraf etish uchun qonunchilikni yanada takomillashtirish, ijro organlari faoliyatini kuchaytirish va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish muhim hisoblanadi.

Xorijiy tajriba va O'zbekiston qonunchiligidagi yondashuvlar

Sud qarorlarining ijrosini ta'minlashda xorijiy mamlakatlar tajribasi muhim ahamiyatga ega. Ayrim davlatlarda bu borada samarali tizimlar joriy etilgan bo'lib, ularni O'zbekiston qonunchiligiga moslashtirib qo'llash ijro jarayonining samaradorligini oshirishda muhim vosita bo'lishi mumkin.

Germaniya tajribasi.Germaniyada sud qarorlarining ijrosini amalga oshirish mahalliy ijro organlari — Gerichtsvollzieher (sud ijrochilari) tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu tizim quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

Germaniyada sud qarorlarining ijrosi bo'yicha qabul qilingan qonunchilik nafaqat tezkor, balki shaffof tizim yaratishga xizmat qilgan. Ushbu yondashuv O'zbekiston qonunchiligiga moslashtirilsa, ijro jarayoni yanada samarali bo'lishi mumkin.

Fransiya tajribasi.Fransiyada sud qarorlarining ijrosini ta'minlashda huissier de justice (sud ijrochilari) muhim rol o'ynaydi. Bu tizim quyidagi afzalliklari bilan e'tiborga molik:

Sud ijrochilariga qarzdorning mol-mulkini aniqlash va uni baholash vakolati berilgan.Sud qarorlarini bajarmagan shaxslarga nisbatan iqtisodiy jazo choralari keng qo'llaniladi.Sud ijrochilari mustaqil kasbiy tashkilot sifatida faoliyat yuritadi va davlat bu jarayon ustidan nazorat olib boradi.Fransiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, sud qarorlarining ijrosini ta'minlashda mustaqil ijro tizimini joriy etish samarali natijalar berishi mumkin.

Rossiya tajribasi.Rossiyada sud qarorlarining ijrosi Federal sud ijrochilari xizmati (FSIN) tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu tizim quyidagi jihatlari bilan e'tiborga

molik:

FSIN xodimlari sud qarorlarining ijrosini nafaqat nazorat qiladi, balki qarzdorlarning mol-mulkiga taqiq qo'yish, mulkni musodara qilish va jabrlanuvchiga yetkazilgan zararni qoplash jarayonini ham amalga oshiradi.

Rossiyada "Elektron ijro tizimi" (EIS) joriy etilgan bo'lib, ushbu tizim ijro jarayonida hujjatlarning yo'qolishi, buzilishi yoki soxtalashtirilishining oldini oladi.

Rossiya tajribasi. O'zbekiston uchun sud qarorlarining majburiy ijrosida texnologik yondashuvlardan foydalanish borasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy tajribaning O'zbekiston qonunchiligiga tatbiqi. O'zbekiston qonunchiligida sud qarorlarining ijrosini ta'minlash borasida ijobiy islohotlar amalga oshirilgan. Jumladan, Majburiy ijro byurosi tashkil etilishi bu sohada muhim qadam bo'ldi. Biroq xorijiy tajribani hisobga olib, quyidagi jihatlarni O'zbekiston qonunchiligiga tatbiq etish maqsadga muvofiqdir:

Sud qarorlarining ijrosini ta'minlashda ijrochilarga kengroq vakolatlar berish;

Ijro jarayonida elektron tizimlardan yanada keng foydalanish;

Sud qarorlarining ijrosi borasida ommaviy axborot vositalarini jalb etish orqali fuqarolarda huquqiy xabardorlikni oshirish. Xulosa qilib aytish mumkinki, sud qarorlarining samarali ijrosini ta'minlash uchun xalqaro tajribani o'rganish va uni mahalliy sharoitga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Germaniya, Fransiya va Rossiya tajribasida o'zini oqlagan mexanizmlarni O'zbekiston qonunchiligiga integratsiya qilish orqali sud qarorlarining ijrosi yanada samarali amalga oshirilishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Sud qarorlarining o'z vaqtida va to'liq ijro etilishi fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilishning muhim omillaridan biridir. Sud tizimiga bo'lgan ishonch darajasi bevosita sud qarorlarining ijro etilish samaradorligiga bog'liq. O'zbekiston qonunchiligida bu borada muayyan huquqiy asoslar shakllangan bo'lsa-da, amaliyotda hali ham bir qator muammolar kuzatilmoqda.

Asosiy muammolar

O'zbekiston sud tizimida sud qarorlarining ijrosiga doir quyidagi muammolar mavjud:

Ijro jarayonining cho'zilishi. Ayrim holatlarda sud qarorlarining ijrosi uzoq muddatga cho'ziladi, bu esa fuqarolarning norozi bo'lishiga olib keladi.

Ijrochilarning vakolatlari cheklanganligi. Ijro organlari xodimlari ayrim hollarda sud qarorlarini bajarmagan shaxslarga nisbatan yetarli darajada ta'sir o'tkazish vakolatiga ega emas.

Texnologik vositalardan yetarli darajada foydalanilmasligi. Ayrim hududlarda sud qarorlarining ijrosini avtomatlashtirilgan tizimlar orqali nazorat qilish mexanizmlari hali to'liq joriy etilmagan.

Moliyaviy va kadrlar ta'minotining yetarli emasligi. Majburiy ijro tizimida yuqori malakali mutaxassislarining yetishmasligi va moddiy-texnik bazaning sustligi ijro jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Takliflar va yechimlar. Mazkur muammolarni bartaraf etish va sud qarorlarining samarali ijrosini ta'minlash uchun quyidagi choralar ko'rish maqsadga muvofiqdir:

Ijro jarayonini avtomatlashtirish. Sud qarorlarining ijrosini nazorat qiluvchi elektron platformalarni joriy etish orqali ijro jarayonining shaffofligini ta'minlash mumkin. Bu esa har bir bosqichda jarayonni kuzatib borish imkonini beradi va hujjatlarning yo'qolishi yoki soxtalashtirilishining oldini oladi.

Ijrochilarning vakolatlarini kengaytirish. Sud ijrochilariga qarzdorning mol-mulkini tezkor aniqlash va zarurat bo'lganda ularning hisob raqamlarini bloklash vakolatini berish sud qarorlarining ijro jarayonini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

Ijro organlari xodimlari uchun maxsus malaka oshirish dasturlarini joriy etish.

Ijro tizimidagi xodimlarning kasbiy malakasini oshirish orqali ijro jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xato va qonunbuzarliklarning oldini olish mumkin.

Xalqaro tajribani tatbiq etish. Germaniya, Fransiya va Rossiya tajribasida o'zini oqlagan mexanizmlarni O'zbekiston qonunchiligiga moslashtirish orqali ijro jarayonida samaradorlikka erishish mumkin. Xususan: Germaniya tajribasida bo'lgani kabi, ijrochilarga huquqiy maslahat berish va tomonlarning kelishuviga ko'maklashish vakolatini berish;

Fransiya tajribasidagi mol-mulkni baholash tizimini O'zbekistonga moslashtirish;

Rossiya tajribasida joriy etilgan "Elektron ijro tizimi"ni yanada kengroq tatbiq etish.

Davlat kafolatlarini kuchaytirish. Fuqarolarga davlat tomonidan sud qarorlarining o'z vaqtida ijro etilishi bo'yicha qo'shimcha kafolatlar berish orqali ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish samaradorligini oshirish mumkin.

Xulosa

Sud qarorlarining samarali ijrosini ta'minlash fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim o'rin tutadi. O'zbekiston qonunchiligida bu borada muayyan asoslar yaratilgan bo'lsa-da, xorijiy tajribani inobatga olib, zamonaviy texnologiyalardan keng foydalanish, ijrochilar vakolatlarini kengaytirish va davlat tomonidan taqdim etiladigan huquqiy kafolatlarni mustahkamlash orqali bu tizimni yanada takomillashtirish mumkin.

Shunday qilib, sud qarorlarining o'z vaqtida va to'liq bajarilishi fuqarolarning sud tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Shu bois mazkur sohadagi muammolarni bartaraf etish va xorijiy tajribani hisobga olib, ilg'or mexanizmlarni tatbiq etish orqali O'zbekistonda huquqiy davlat tamoyillarini yanada mustahkamlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) O‘zbekiston Respublikasining "Sud hokimiyati to‘g‘risida"gi Qonuni. 1993-yil 2-sentyabr.
- 2) O‘zbekiston Respublikasining "Ijro ishi yuritish to‘g‘risida"gi Qonuni. 2001-yil 29-avgust.
- 3) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - T.: "O‘zbekiston," 2021.
- 4) Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. - T.: "O‘zbekiston," 2008.
- 5) Rossiya Federatsiyasining "Ijro ishi yuritish to‘g‘risida"gi Federal qonuni 2007 yil 2 oktyabrdagi 229-FZ-son (Rossiya Federatsiyasining "Ijro ishi yuritish to‘g‘risida"gi Federal qonuni).
- 6) Sattorov A. Sud qarorlarining ijrosi va undagi muammolar. - T.: "Adolat," 2020.
- 7) Ashurova D. Huquqiy kafolatlarning takomillashtirilishi. - T.: "Yangi asr avlodi," 2019.